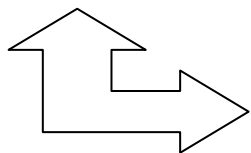

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ-ΚΕΦ. 37

Θέμα: Έπαινος της πολιτείας και των τρόπων ζωής του Αθηναίου πολίτη.

Π
Ο
Λ
Ι
Τ
Ε
ΙΑ

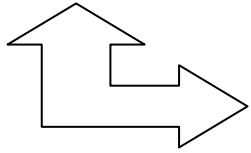
- το αθηναϊκό πολίτευμα δεν είναι μόνο **πρωτότυπο** αλλά και **πρότυπο** (πολιτεία οὐ ζηλούση ... παράδειγμα δὲ μάλλον...ἢ μιμούμενοι...): πιθανότατα υπάρχει υπαινιγμός για το πολίτευμα της Σπάρτης και τις επιδράσεις που δέχτηκε, σύμφωνα με την παράδοση από την Κρήτη (δες και ΥΑΠ σ. 27). Κατά τον Κακριδή εδώ δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην **αυτάρκεια** και στη σταθερότητα του αθηναϊκού πολιτεύματος και όχι στο δανεισμό και κυρίως στην **παιδευτική αξία** του (παράδειγμα) για όλους τους άλλους Έλληνες.
- Το πολίτευμα ορίζεται ως **δημοκρατία** (δημοκρατία κέκληται), γιατί η εξουσία βρίσκεται στα χέρια του δήμου (διὰ τὸ μὴ ἔς ὀλίγους ἀλλ' ἔς πλείονας οἰκείν). Επικρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας. Έντονη ἡ ἀντίθεση με το πολίτευμα της Σπάρτης, όπου ἡ ἐξουσία βρίσκεται στα χέρια ὀλίγων.
- Στη δημοκρατία της Αθήνας επικρατεῖ ἡ **ισονομία/ ισοπολιτεία** (μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους...πᾶσι τὸ ἴσον): ὅλοι εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στους νόμους και ὄχι οἱ πλείονες.
- Βασικό στοιχείο του πολιτεύματος εἶναι ἡ **αξιοκρατία** (κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν...ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται): οἱ πολῖτες ἐπιλέγονται στα αξιώματα τῆς πολιτείας με βάση τὴν ικανότητά τους (ἀρετὴ) ἀλλὰ και τὴ διάθεσή τους για προσφορά.
- **Απουσιάζουν οἱ κοινωνικές διακρίσεις** (οὐδ' αὖ κατὰ πένιαν ... κεκώλυνται): ἡ φτώχεια ἢ ἡ ἀσημότητα τῆς κοινωνικῆς θέσης δεν εἶναι ἐμπόδιο για τὴν προσφορά ἀλλὰ και τὴν αξιοποίηση οποιουδήποτε πολίτη.

Ἡ αθηναϊκὴ δημοκρατία εξασφαλίζει χωρὶς περιορισμούς τὴ συμμετοχὴ τοῦ αθηναϊκοῦ λαοῦ στους τρεῖς βασικούς τομείς ἐνός πολιτεύματος: τὸ συμβουλευτικό/ νομοθετικό, τὸ δικαστικό και τὸν τομέα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας (ἀνάληψη ἀρχών). Ουσιαστικά, πρόκειται για ἕναν ἑπαινο τῆς αθηναϊκῆς δημοκρατίας που ἐρχεται σε ἀμεση ἀντιπαράθεση με τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Τ
Ρ
Ο
Π
Ο
Ι

- **ἐλευθερία** στὴν ιδιωτικὴ και δημόσια ζωὴ (ἐλευθέρως πολιτεύομεν). Έντονη ἡ ἀντίθεση με τὴ Σπάρτη στὴν οποία ο πολίτης βρῖσκει ἐμπόδια και ως ἄτομο (π.χ. στὴν περιουσία, στὴν ἐμφάνιση...).
- **ανεκτικότητα, σεβασμός τῆς ἐλευθερίας** του συμπολίτη (οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας...).
- **απουσία καχυποψίας, αμοιβαιότητα, ἀλληλοκατανόηση** στις σχέσεις των πολιτῶν μεταξύ τους. Οἱ πολῖτες τῆς Αθήνας διακρίνονται για τὴν **ανοιχτὴ τους καρδιά** (ἀχθηδόνας προστιθέμενοι), για τὴν **αἰσιδόξη ἀντιμετώπιση** τῆς ζωῆς (οἱ Σπαρτιάτες ἀντιθέτως ζουν στὴν καχυποψία, τὸ φόβο, τὸ ψεῦδος και τὴν ἀπάτη και ἀπὸ τὴν πόλη τους ἀπουσιάζει, λόγω του στρατιωτικοῦ χαρακτήρα τῆς, ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς).
- **ἐλλειψη ἠθικῆς αυστηρότητας**
- **απουσία ασυδοσίας**: φραγμοὶ δεν εἶναι κάποια ἐξωτερικὴ δύναμη (ἡ πολιτεία ἢ ο νόμος που στὴ Σπάρτη εἶναι «δεσπότης») ἢ ο διπλανός ἀλλὰ ο **ἐσωτερικός σεβασμός** (διὰ δέος). Αυτό φαίνεται ἀπὸ τὴν υπακοή στους αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντας (σεβασμός πιο πολύ στους θεσμούς παρὰ στο ἄτομο που τους ἀσκεῖ-ΥΑΠ. σ. 62-62) και ἀπὸ τὸ σεβασμό στους ἀγραφους νόμους, των οποίων ἡ μὴ τήρηση δεν ἐπιφέρει κάποια τιμωρία, προκαλεῖ ὅμως αἰσχύνην ὁμολογουμένην.

Η ελευθερία του Αθηναίου πολίτη στην ιδιωτική ζωή πιστοποιείται από την έλλειψη καχυποψίας, την απουσία οργής, την έλλειψη πειραγμένου ύφους, την αδελφικότητα, την ανεκτικότητα, τη ζεστασιά των ανθρώπινων σχέσεων. Στη δημόσια ζωή πιστοποιείται από την έλλειψη παρανομίας, την ενσυνείδητη υπακοή στους άρχοντες και στους νόμους, γραπτούς και άγραφους. Καρποί της ελευθερίας είναι η νομιμοφροσύνη, η ευπείθεια, η έλλειψη καταναγκασμού. Η ελευθερία του Αθηναίου πολίτη βασίζεται στο μέτρο. Στα μάτια μας παρουσιάζεται μια υποδειγματική κοινωνία, της οποίας τα χαρακτηριστικά είναι αποτέλεσμα της συγκεκριμένης μορφής πολιτεύματος. Έμμεσα τονίζεται και ο παιδευτικός χαρακτήρας της αθηναϊκής δημοκρατίας.

διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν: προβάλλεται μια ανώτερη μορφή ζωής, όπου η ηθική στάση δεν πηγάζει από το φόβο των κυρώσεων αλλά από την ελεύθερη επιλογή του πολίτη, από αυτοσεβασμό, από το συναίσθημα ντροπής και δικαιοσύνης (ή αιδώς και η δίκη στον Πρωταγόρα, κεφ. ΙΒ΄, θεωρούνται ουσιαστικά στοιχεία της πολιτικής ζωής και των σχέσεων των πολιτών μεταξύ τους).

Η έννοια της αρετής στο κεφ. 37: η αρετή δεν έχει στο κεφάλαιο αυτό την έννοια της πολεμικής ανδρείας αλλά δηλώνει την πολιτική και στρατηγική ικανότητα. Παρά τη σχέση της με το επίθετο *ἄριστος* και φυσικά με την *ἀριστοκρατία*, στο κεφάλαιο αυτό η έννοια αποσυνδέεται από τη συγκεκριμένη κοινωνική τάξη και παύει να είναι προνόμιο ολίγων. Μπορεί να είναι κτήμα ακόμη και των φτωχών. Συνεπώς η αρετή δεν είναι κάτι που αποκτιέται *φύσει*, δεν είναι στοιχείο αίματος αλλά αντιθέτως διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση της πόλης και του πολιτεύματος, είναι *νόμῳ* απόκτημα. Θυμηθείτε και τη θέση του Πρωταγόρα στον ομώνυμο Πλατωνικό διάλογο ότι η αρετή είναι διδακτή.

Τι εξυπηρετεί ο έπαινος του αθηναϊκού πολιτεύματος;

- Ο Περικλής επιμένει στον έπαινο του αθηναϊκού πολιτεύματος, γιατί ο ίδιος υπήρξε ένας από τους βασικούς συντελεστές και διαμορφωτές του.
- Θέλει να τονώσει το ηθικό των συμπολιτών του στην αρχή ενός μακροχρόνιου πολέμου: το πολίτευμα είναι καρπός και των δικών τους προσπαθειών. Τους δημιουργεί ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης και αυξάνει τη μαχητικότητά τους.
- Με τον έπαινο της δημοκρατίας δίνει ο ρήτορας τη δική του απάντηση σε όσους εντός και, κυρίως, εκτός της Αθήνας αμφισβητούσαν την αξία της δημοκρατίας.

Οι αντιθέσεις του κεφ. 37 και ο ρόλος τους (ΥΑΠ, σ. 33)

δημοκρατία ⇔ ισονομία
ισονομία ⇔ αξιοκρατία
αξιοκρατία ⇔ συμμετοχή των φτωχών

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ελευθερία ⇔ εσωτερικός σεβασμός (δέος)
προσωπική ευχαρίστηση ⇔ υπακοή στους άρχοντες και στους νόμους
ανεκτικότητα ⇔ η όμολογουμένη αίσχυνη

ΠΟΛΙΤΗΣ

Τόσο η αθηναϊκή πολιτεία όσο και ο Αθηναίος πολίτης διακρίνονται για μια σειρά από αντιθετικά και ποικίλα χαρακτηριστικά, τα οποία όμως καταφέρνουν να συνθέτουν με ένα μοναδικό τρόπο. Η συνισταμένη, η λεπτή ισορροπία αντίρροπων δυνάμεων συνιστά και την έννοια του μέτρου. Αυτή η μοναδικότητα του Αθηναίου πολίτη και της αθηναϊκής πολιτείας, που κατορθώνουν να συνδυάσουν τα πιο αντίθετα χαρακτηριστικά θα τονιστεί ιδιαίτερα και στη συνέχεια του λόγου καθώς θα παρακολουθούμε τη μοναδική αυτή σύνθεση να συμπληρώνεται.

Στοιχεία εξιδανίκευσης που υπάρχουν στο κεφ. 37:

Όπως είδαμε και στην εισαγωγή (ΟΕΔΒ, σ. 14-15), ο Επιτάφιος παρουσιάζει μίαν εικόνα του αθηναϊκού πολιτεύματος, όπως ήθελε να το διαμορφώσει ο Περικλής και όπως το αντίκριζε, πιο πολύ σαν ιδανικό παρά σαν συντελεσμένη πραγματικότητα. Έτσι, στο κεφάλαιο αυτό μπορούμε να βρούμε στοιχεία εξιδανίκευσης:

- αν και τονίζεται η σημασία της αξιοκρατίας, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι σημαντικό ρόλο στη διάκριση των πολιτών έπαιζε η παιδεία, η οποία την εποχή αυτή βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με την οικονομική κατάσταση των πολιτών.
- αν και ο Περικλής τονίζει ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί λόγω της κοινωνικής θέσης, γνωρίζουμε ότι οι θήτες δεν είχαν δικαίωμα εκλογής σε αξιώματα.
- οι μαρτυρίες για συκοφάντες σκιάζουν τις άριστες σχέσεις των Αθηναίων πολιτών που περιγράφει ο Περικλής.
- δεν πρέπει, επίσης, να ξεχνάμε και την υποβαθμισμένη θέση της γυναίκας στην αθηναϊκή κοινωνία και την ύπαρξη μεγάλου αριθμού δούλων.